

Írta: Utasi Judit

ERŐSZAK AZ ISKOLÁBAN

A német sajtó – és itt nemcsak a szakorgánumokra gondolok – az elmúlt tíz évben sokat foglalkozott az oktatási intézményekben megjelenő és robbanásszerűen növekedő erőszakkal. A kép elég vegyes, hiszen erősen vitatott, érzelmekkel fűtött cikkek láttak és látnak napvilágot, miközben szinte minden évben más-más városban folynak újabb kutatások arról, hogy növekedik-e az agresszivitási hajlam és változik-e a minősége. (A probléma csak az, hogy a rendőrségi statisztika nem egységes, így az egyes tartományi eredmények nem hasonlíthatók össze.)

Az utóbbi évek két legnagyobb vizsgálatának eredményeit ismertetem, mert úgy vélem, az iskolai agresszivitás ha kisebb mértékben is, de jelen van, csak a sajtó még nem fedezte fel, ezért nem is volt módja spekulatív, szenzációhajhász írásokat megjelentetni e tárgyban, viszont tényszerű ismeretekkel nem rendelkezik a jelenség gyakoriságát, kiterjedtségét illetően.

AZ ERŐSZAK ÉS AZ ISKOLA

Mindenek előtt tisztázzuk a fogalmakat a kutatások szempontjából.

Az erőszak fajtái:

- A tanulók idegen tulajdonban lévő tárgyakkal szembeni erőszakos cselekedetei (vandalizmus, taneszközök, technikai,; eszközök, iskolaépület részeinek megrongálása, osztálytársak, iskolaszemélyzet tárgyainak rongálása).
- A tanulók egymás közti erőszakos viselkedése (verbális erőszak, játékos erőpróba, piszkálódás, rablás, fenyegetés, zsarolás, komoly verekedés, sérüléssel, fegyveres összetűzés, illetve versenyharc, területharc és akaratérvényesítő harc).
- A tanulók tanárokkal vagy más iskolai alkalmazottal szembeni erőszakos cselekedete (elsősorban pszichikai erőszak formájában nyilvánul meg).
- A tanárok erőszakos cselekedetei tanulókkal szemben (ugyancsak a pszichikai erőszak az elsődleges).

Az iskola területe:

- Az iskola épülete, udvara,
- Az iskolához, illetve onnan haza vezető utak, továbbá azok az utak, terek, amelyeket lyukasórán vagy hosszabb szünetekben a tanulók látogatnak.
- Az iskolarendszerrel összefüggésben álló egyéb létesítmények (kollégium, sporttelepek).

A KUTATÁSOKRÓL RÖVIDEN

1995 júniusában Bochum összes (123) iskolájában kérdezték meg erőszakkal kapcsolatos tapasztalataikról az iskolaigazgatókat és ezer diákot (100% válaszolt), továbbá az iskola alkalmazásában álló titkárnőket és a szülőket (80% válaszolt).

A legutóbbi kutatás 1997 első negyedévében Mecklenburg-Vorpommern tartományban folyt, ahol 15.500 tanulót és 1100 tanárt kérdeztek meg (a diákok 66%-a, a tanároknak pedig 46%-a válaszolt).

A két kutatást és eredményeiket egymás után ismertetem, de így is könnyedén kiolvashatóak lesznek a tendenciák és a megoldási javaslatok.

A BOCHUMI VIZSGÁLAT

A leggyakoribb tanulói erőszak verbálisan nyilvánul meg sértések és provokációk formájában. Az igazgatók 82,8%-a ezt legalább hetente egyszer megfigyeli.

Relatíve gyakori a diákok közti vandalizmus és verekedés is, ahol nem a testi sértés a cél (az iskolák 45%-ában legalább havonta egyszer). Az igazgatók komolyabb orvosi kezelést igénylő verekedésről ritkábban számolnak be.

Elvértve használnak fegyvereket (de széles a választék: kés, gumibot, dobócsillag, gázspray). A tanulók kb. 1/4-e vallotta be, hogy védelmi vagy mutogatási célból vitt ilyen eszközöket az iskolába.

Rablás, zsarolás, fenyegetés (erőszak, vagy erőszakkal fenyegetés, pénzhez vagy ruhához jutás eszközeként) szintén nem jellemző. Az iskolaigazgatók több mint a fele évente 1-5 alkalommal találkozódik ezzel.

Az erőszakos szituációkban inkább a felső tagozatosok (7-13. osztályosok) vesznek részt saját bevallásuk és a tanárok megfigyelése szerint is: a verbális agresszióban 82%-uk gyakran, a játékos erőpróbákban 69,5%-uk rendszeresen, a vandalizmusban 50%-uk ritkán, de 33%-uk gyakran. Csökkenő a gyakoriság tendenciája, de azért így is 22%-ra jellemző a rablásokban, zsarolásokban és fenyegetésekben való rendszeres részvétel. Komolyabb sérüléssel járó verekedésben 55% vett már részt, míg 18% rendszeresen üzi az erőszak eme formáját. Sajnos a fegyveres összetűzés sem elenyésző, bár 60% soha nem találkozott vele, de 31% számára nem ismeretlen és 9% gyakran alkalmazza.

Iskolatípusonként is erős a szóródás. A gimnáziumok a legkevésbé fertőzöttek. Az iskolák kb. 1/3-a erősebben terhelt (függetlenül típusától), aminek a vonzáskörzet és az iskola-, illetve osztályklíma az oka.

Növekedés: az igazgatók 50%-a, a tanároknak pedig 79%-a szerint nőtt az erőszak 1989 és 1993 között, ezen belül a tanárok 71%-a látja úgy, hogy növekedett a brutalitás.

Nemi specifikumok: a fiúk inkább tettesek, mint áldozatok, szemben a lányokkal, akik főként a verbális erőszakkal élnek. A fiúk körében éreznek tanárok és diákok egyaránt agresszió-növekedést, a lányok esetében ezt kisebbnek találják, de a tanárok 50%-a úgy véli, hogy a lányok verbális erőszaka erősödött. Az erőszak helyszíne nem áll kapcsolatban a nemmel. A felsős lányok bizonytalanabbak a fiúknál, és iskolába menet 67,4%-uk érez félelmet (jellemzően azok, akik az iskolában nem érzik jól magukat, általában az úton céltáblává válnak).

A tanárok terhelése: az erőszak növekedése kihat a közérzetükre, 1/3-uk azt is el tudja képzelni, hogy a közeljövőben tanuló áldozatává válik! Ez utóbbtól az idősebb tanárok kevésbé félnek. A tanárok 50%-a nagyobb terhelést érez az erőszak növekedése miatt, és ugyanennyien számoltak be hivatásbeli közérzetük romlásáról. Egységes abban a kialakult vélemény, hogy csökkent a diákok koncentrációképesége, magasabb a lárma, zajongás. A bürokratizálódást is sokan kritizálták, mondván nem jut idő a tanulókkal beszélgetésre.

Az erőszak-szituáció jellemzői: leggyakoribb előfordulási helye az iskola udvara, szünetek idején, és ugyancsak sokszor szolgál helyszínül a hazafelé vezető út, elsősorban tanítás után. Az alsósok közti erőszakhelyzetek általában két személy között jönnek létre, míg a felsősöknél nem ritka, hogy az áldozattal szemben több tettes áll. Általánosságban elmondható, hogy a felsősök a fiatalabbakkal többször kezdenek ki, és gyakran előre eltervezik sportszerűen egyáltalán nem mondható cselekedeteiket.

A tettesek: kis kör az agresszív keménymag, kb. 11 % vallotta be, hogy minden komolyabb verekedésben, rablásban, zsarolásban, fenyegetésben részt vesz. Jellemzően pubertáló fiúkról van szó, akik egyéb devianciákkal is terhelték (pl. szexuális zavarok, bántalmazások), és magasabb az általános erőszak-készültségük. 60%-uk a dolgok elérését erőszakos úton képzelel el, empátiás és

segítőkézségük kisebb, negatív az iskolával szembeni beállítottságuk, teljesítményük gyenge, ezért unatkoznak. Szabadidejüket szívesebben töltik házon kívül, pl. discóban, több a tapasztalatuk az alkohollal, és az erőszakos filmeket preferálják. Ez a számszerűség tekintetében kisebbségben lévő, de nagy befolyással bíró csoport jelentősen zavarja a társak biztonságérzetét.

Biztonságérzet: míg az igazgatók és titkárnők egyáltalán nem félnek, addig a tanárok 6,4%-a csak részben érzi magát biztonságban. A diákok 1/3-a fél szünetben és az iskola felé vezető úton, sőt a tanári felügyelet ellenére minden 12. fél a teremben is (főként a 12-14 évesek). A Németországban kialakult Gesamtschule, amelyben mindegyik iskolafajta megtalálható, ilyen szempontból a legrosszabb helyzetű, mert itt a diákok 45,3%-a az iskola felé vezető úton, 52,6%-a pedig a szünetben fél. Érdekes, hogy a bizonytalanok között sok tettes van, ugyanis köztük vannak agresszív hajlamúak, akik maguk gerjesztik a feszültséget, utóbb pedig félnek a bosszútól.

Az iskolába szállítás módjával is összefügg a biztonságérzet romlása, 69%-uk iskolabuszsal vagy tömegközlekedési eszközzel jut el iskolájába, amelyen nagy a tömeg, túl kevés az ülőhely és nincs felügyelő. Az alsósoknál ez kevésbé döntő momentum, mivel esetükben még nagy a szülői kontroll.

Szankciók: a felsősök 44%-át már egyszer figyelmeztették, az osztályok 25%-ában pedig mindennaposak a figyelmeztetések. A legritkábban – a fent említettek szerint – a gimnáziumokban van erre szükség.

Az intézkedések hatékonysága: a már egyszer büntetettek nem érzik terhelésnek a figyelmeztetést, ellenben a kollektív büntetéssel, amelyet 2/3 érzett negatívnak. Érdekes módon a tanárok közül csak minden 10. tartja hatékonynak a büntetés e módját, szerintük a leghatékonyabb az egyéni beszélgetés. A szülők 33,7%-a pedig úgy gondolja, hogy az iskolának keményebbnek kellene lennie.

Megelőzési, megoldási javaslatok: az iskolák személyzete szerint kisebb iskolákra és osztályokra lenne szükség, és nagy hangsúlyt helyeznek az iskolán kívüli megelőzésre (család, médiák). Ezzel szemben a szülők a tanárképzés javításában látják a megoldást. A diákok iskolán belüli prevenciót várnak, segítséget a gyenge tanulóknak, erősebb beleszólási jogot az iskola életébe, bizalmi tanárok alkalmazását, továbbá azt, hogy az erőszak témáját tegyék az oktatás részévé, több igazságosságot akarnak a teljesítményértékelésében, és nem utolsósorban az iskola környezetének szebbé tételét szeretnék. A pedagógusok 80%-a elutasítja az Egyesült Államokban nem szokatlan rendőri jelenlétet az iskola területén, valamint azt is, hogy a tanulókat reggelente átkutassák, vagy az iskolát monitorosán megfigyeljék.

A vizsgálat alapján született ajánlások:

1. A szünet és az iskolába vezető út erősebb felügyelete:
 - Több tanár kell a külső felügyeletre, esetleg idősebb diákok által támogatva.
 - Értelmes szünetbeli tevékenységet kell kitalálni, pl. asztalitenisz, festhető falak.
 - Nyugalmi zónákat kell kialakítani, főleg a fiatalabbaknak.
 - Reggeli osztása (az üres gyomorral érkezők gyakran elveszik társuktól az ételt).
 - Az iskolabuszon kísérők foglalkoztatása.
 - Az iskolai tanítási idők, időpontok eltérővé tétele is csökkentheti a konfliktusokat.
2. A klíma javítása:
 - A „mi” érzés erősítése (kórus, zenekar, sport, iskolai póló).
 - Tanárok közti megbeszélések is a helyzet görcsoldásához és összehangoltsághoz vezethetnek, pl. a még tolerálható tanuló magatartásról való megállapodást.
 - A felelősség diákokra való átruházása (szankcionálási döntésben való részvétel, növények, állatok, akvárium őrzése, ápolása).
3. A keménymaggal való foglalkozás:
 - Szerepjátékok (tettesek áldozati szerepben).
 - Szülőkkel egyéni beszélgetés.
 - Azonnali, konzekvens és világos reakciók.

4. Az eddiginél következetesebb reagálás a verbális erőszakra:
 - Vita a témáról.
 - Piros kártya felmutatása.
 - Kötelező szabályok betartása az egymás közti viszonyban.
5. Önérték-érzés erősítése:
 - A gyenge teljesítményűek segítése.
 - A tanár ne közölje mindenki előtt értékelését.
 - Sport vagy egyéb iskolán kívüli tevékenység eredményét az egész osztály ismerje meg.
 - Cselekvésorientált mintatanítás.
 - Panaszóra.
6. A tanárok elégedetlenségének megszüntetése:
 - Ne legyen magányos harcos („forró vonal”, szakirodalom).
 - Kiegészítő tanároknak célzott továbbképzés a „burn-out” szindróma ellen.
7. Vezérfonal a 6 ponthoz:
 - Az iskolának jobban kellene nyitnia, kontaktus kell a tanácsadó helyekhez, rendőrséghez, igazságügyhöz, stb.
 - Belsőleg pedig szaksegítő team-munkára van szükség.
 - A diákokat jobban be kell vonni az iskoláért érzett felelősségbe (ez a szülőkre is vonatkozik).
 - Küzdeni kell azért, hogy a nagy iskolák ne hallgassák el a falaik között történt erőszakos cselekedeteket.

A MECKLENBURG-VORPOMMERNI KUTATÁS

Az áldozatok: a diákok 26%-át iskolába menet és az iskola területén legalább egyszer megfenyegették, kirabolták vagy megtámadták. Ez az érték azonban alacsonyabb, mint a tartományban korábban végzett kutatások eredményei. Minden harmadik tanár arról számolt be, hogy még nem tapasztalt ilyen erőszakos esetet a tanulók között.

(A 26% a lányok 22,7%-át, a fiúknak pedig 30,3%-át jelenti. Közülük 10-12 éves 32,9%, 13-14 éves 28,2%, 15-16 éves 20,5%, 17-19 éves 12,8%. Gimnáziumi tanuló 18,2%, reáliskolai tanuló 25,9%, reálfióiskolai tanuló 30,8%, és Gesamtschuléba jár 30,2%. Tettleges támadás 30%-ot ért, 37%-ot megfenyegettek, szexuálisan zaklattak 5%-ot, rablás vagy zsarolás áldozata lett 9%, és további 19%-nak rongálták meg személyes tárgyát).

Iskolatípusok: a gimnáziumi és reáliskolai tanárok és diákok az erőszakos események előfordulási számát csekélyebbnek tartják, mint a Gesamtschulében.

Az áldozatok: a támadások főleg a fiatal fiúkat érik, 75%-ban ezek egyedi esetek. Az iskola területén háromszor gyakrabban fordul elő, mint útközben. A támadások és fenyegetések 67%-a okozott sérülést.

Az elkövetők: az agresszív cselekedetek több mint a felét csoportosan követték el (minimum hárman), ezért viselkedésorientált megelőzés kell. Ha gyerekek nagy csoportban vannak együtt, utcai szociális munkásokra és szabadidőközpontokra van szükség, valamint életkörülményeiken kell javítani.

Fegyverhasználat: minden 8. tanuló visz magával fegyvert vagy veszélyes tárgyat az iskolába, és az esetek kb. ugyanilyen arányában az erőszakos cselekmény idején nála van, de használni csak minden 2. használta. A fegyverhasználati hajlam az életkor előrehaladtával egyenesen arányos.

Látencia: a tanárok az erőszakos cselekedetek 46%-át tapasztalják, míg a szülők 56%-ot, így a befolyásolási lehetőségek korlátozottak. A megelőzés feltétele pedig az lenne, hogy a tanár felismerje az erőszakot és az esetek nyilvánosságra kerüljenek. Erre két mód van:

- Megerősített jelenlét a szünetekben.

- A bizalmi viszony javítása.

Biztonságérzet: a gyerekek több mint fele biztonságban, illetve nagyon biztonságban érzi magát, 1/3-uk csak részben érzi magát biztonságban, 5% pedig fél, és 59% nem érzi a tanárok által védettnek magát.

A tanárok: 9%-ot ért erőszakos cselekmény, ezen belül 59,7%-ot fenyegettek meg diákok és 11,3% lett erőszak áldozata, további 27,4%-nak rongálták meg személyes tulajdonát. Arról viszont nincs adat, hogy mennyire érzik magukat biztonságban a tanulóktól. Az erőszakos szituációk fejlődéséről eltérő vélemények alakultak ki a tanárok között, a többség változatlan és könnyen összefogható tendenciát érez, amely nem jelent súlyos problémát. Ugyancsak a többségre jellemző, hogy nem érzik kielégítőnek az erőszakos cselekedetokről és drogokról való informáltságukat.

Kábítószer: teljes bizonytalanság tanári és diákkoldalon egyaránt. A 15-16 évesek 18%-át, a 17-18 évesek 16%-át kínálták már kábítószerrel. Abszolút tudatlanok a drogok fajtáival, hátrányaival, veszélyeivel kapcsolatban. Minden harmadik válaszadó tud arról, hogy az iskolában folyik-e drogkereskedés. A tanároknak nem ártana ebben a témában képzést nyújtani.

Megelőzés:

- Az erőszakos cselekedetek és a kábítószeres jelenlétének felismerése és következetes reagálás:
 - A tanár vagy szülő ismerje fel a jelenséget.
 - Alakuljon ki információcsere közöttük, gyűjtsenek információs anyagokat.
 - Bizalmi viszonyt alakítsanak ki.
 - A nevelési intézkedéseket következetesen kell alkalmazni.
- intézkedni kell a diákok védelmének növelés érdekében az erőszakkal szemben:
 - Szünetfelügyelet.
 - Korai felismerés, következetes, gyors reakciók.
 - Szülők bevonása, rendszeres felvilágosítása.
 - Közös erővel elérni, hogy a gyerekek ne vigyenek fegyvert az iskolába, ha pedig beviszik, a tanár vegye el tőlük.
 - Diákok biztonságának növelése: az iskola építészeti kialakításával, továbbá beszélgetések a tanárok és tanulók között, „bizalmi tanárok” bevetése, iskolabusz, segélytelefon.
 - Az erőszakossági hajlam csökkentése érdekében a szünetekben és szabadidőben, le kell kötni a diákokat, pl., asztalitenisz, festőfal, nyugalmi terek.
 - Az iskolán kívül is biztosítani kell szabadidős tevékenységet, pl. sportegyesület, tánccsoport, kórus, zeneiskola.
 - Segítséget kell nyújtani tanulási és teljesítményneheztségeknél.
 - Iskolai szociális munka szükséges.
 - Beilleszkedési segítség külföldi diákoknak.
 - Ifjúsági centrumok létesítése.
 - Személyi felelősség tudatosítása a tanulóknál.
- Megelőzés, a tanári felelősség támogatása:
 - Továbbképzés.
 - Médiák értelmes bevetése.
 - Kábítószerfajtákról, hatóanyagokról informáló falinaptárak: már megvalósult példa „Stop drugs – itt vagyok”.
- A szülő felelősségének támogatása:
 - Ugyancsak megvalósult: kiadvány 7000 példányban „Hogyan védem a gyermekemet a drogtól”.
 - Be kell vonni a hosszantartó megelőzési stratégiába a szülőket.
 - A szülői önszerveződések támogatása és ezekkel együttműködés.

- A megelőzés kivitelezése:
 - Projekthét.
 - Diákdélutánok.
 - Szülői estek.
 - Orvosok, rendőrök és pszichológusok bevonása.
 - Speciális iskolaprogram az amerikai D.A.R.E. mintájára. D.A.U.P., /nálunk DADA (a szerk.)/ azaz rendőrségi drogfelvilágosító oktatás, amelynek célja a gyerekek, fiatalok segítése kritikus helyzetekben, annak megtanítása, hogy tudjanak nemet mondani. Módszerei: szerepjátékok, egyenruhás rendőrök elfogadtatása, az esetleges tekintély kihasználása, a jogi összefüggések és a drogok ismertetése. Itt nemcsak a diákok a célcsoport, a tanárok és a szülők ez alapján tovább munkálkodhatnak.
 - Az iskolaigazgatás, a szociális igazgatás és a rendőrség együttműködése:
 - A kistéleplülések és városok szintjén munkacsoportokat kell létrehozni.

BEFEJEZÉS

A magyar helyzet feltérképezése a kutatókra vár, ezt kívántam elősegíteni a német eredmények bemutatásával. Úgy gondolom, nálunk közel sem ilyen rossz a helyzet, pl. a fegyverek terén, de agresszív gyerekek itt is vannak, akik közül sokan csak erőszakosan tudják elképzelni a javakhoz jutást, a problémák megoldását stb. Ezért mindenképp megfontolandónak tartom a nem túl jó anyagi helyzetben lévő iskoláink számára is elérhető ötletes megoldások kipróbálását.

Források:

- H.-D. Schwind-K. Roitsch-B. Gielen: Gewalt in Schulen, Kriminalistik 10/95. 618-625.
 - Weitemeier-R. Montag: Gewalt in Schulen, Kriminalistik 12/98. 811-814.
- További, a témával foglalkozó irodalom:
- Th. Kubera-M. Stein: Gewalt in der Schule, Kriminalistik 7/95. 487-493.
 - J. Schneider: Gewalt in der Schule, Kriminalistik 1/91. 15-23.